

Provinilá mládež¹ — trest nebo výchova a péče?²

Pavla Kodymová (Univerzita Karlova)

ABSTRAKT

Příspěvek vznikl na základě historiografického výzkumu archivních materiálů s cílem doplnit dějiny oboru sociální práce o náhled na podobu změn v trestním soudnictví nad mládeží na přelomu 19. a 20. století. Provedená historická sonda umožňuje náhled na dobu přechodu od trestu k výchově se zaměřením na mládež se zdravotním postižením tak, jak byla diskutována pro veřejnost na stránkách odborně zaměřených periodik a deníků.

KLÍČOVÁ SLOVA

Sociální práce, dějiny, trestná činnost nezletilých

ABSTRACT

The article was created on the basis of historiographic research of archival materials with the aim of supplementing the history of the field of social work with an insight into the form of changes in criminal justice over young people at the turn of the 19th and 20th centuries. The conducted historical probe provides an insight into the period of transition from punishment to education with a focus on young people with disabilities, as was discussed for the public on the pages of specialized periodicals and dailies.

KEYWORDS

Social work, history, juvenile delinquency

ÚVOD

„Mladiství lupiči povalili malého syna Slovákova, který doma hlídal na zem, otevřeli si troubu a vybravše s ní peníze a jiné věci prchli. Oba nezdarové jsou sice ku škole příslušní, ale po celý čas do školy nepřijdou. Jest žádoucno, aby za svůj zločin přísně potrestáni byli“ (Čech politický týdeník katolický 1879, 3).

„Od r. 1881–1905 se počet dětí pro zločin odsouzených zdvojnásobil. Jak dlouho vydržíme toto stoupání zločinnosti, když jediná tulačka, zlodějka a pijačka Ada Jurková, zanechala statisticky zjištěné potomstvo 709 osob, z nich bylo 106 nemanželských, 142 žebráků, 64 chovanců v chudobincích, 181 prostitutek, 75 zločinců a 7 vrahů. Stát musí na tuto rodinu věnovati 6,090.000 K!“ (Zprávy (ochrana dítěte) 1913, 359).

1 V souladu s pravidly historického výzkumu jsou následujícím textu použita některá slova či slovní spojení tak, jak jsou užívána v analyzovaných archivních materiálech.

2 Práce vznikla v rámci programu UK Progres č. Q15 s názvem „Životní dráhy, životní styly a kvalita života z pohledu individuální adaptace a vztahu aktérů a institucí“.

Na přelomu 19. a 20. století usilují odborníci — zejména z oblasti práva, lékařství, psychologie a pedagogiky — o změnu v trestání mladistvých. Na mládež páchající trestnou činnost, tzv. mladistvé zločince, se na našem území v té době vztahuje rakouské právo, které podrobuje mladistvé osoby trestnímu zákonu od dokonaného 10. roku (§ 237 tr. z.). Osoby nedospělé, tedy od dokonaného 10. do dokonaného 14. roku, které se dopustily zločinu, jsou trestány jen pro takzvaný přestupek nedospělým uzavřením na odděleném místě do 6 měsíců (§ 270 tr. z.). Za přečiny či přestupky se nedospělí netrestají soudně, ale jsou přenecháni tzv. kázni domácí nebo za zvláštních okolností policejnímu úřadu (Ottův slovník naučný 1909, 965). To znamená, že pokud spáchá dítě mezi 10. a 14. rokem přečin nebo přestupek, není trestně odpovědné; pokud však spáchá čin, který by byl u dospělého zločinem, pak je trestně odpovědné, ale tento čin se mu přičítá jen jako přestupek a trestáno je zvláštním trestem „uzavřením na odděleném místě“ (Kallab 1911, 422). *Osoby starší 14 let* podléhají trestu jako jiné dospělé osoby až na to, že věk až do 20. roku je okolností zmírňující trest (§ 46 a), a že osoby mladší 20 let nemohou být trestány smrtí (52 tr. Z.) (Ottův slovník naučný 1909, 965). Po 14. roce pak nastává dle platného práva dokonalá trestní odpovědnost a mládí je jen polehčující okolností, vylučující použití trestu smrti a doživotního žaláře a zdůvodňující zmírnění i jiných trestů (Kallab 1911, 422).

Navrhaná změna je v duchu v trestní vědě se rozvíjející pozitivistické školy, která zastává názor, že výchovné působení a ochrana mladistvého před negativními vlivy je úkolem státu. Cílem změny je přejít od trestu k výchově a k soustavě represivní vybudovat soustavu preventivní. Snaha o tuto změnu, korunovanou úspěchem až na počátku 30. let 20. století, je výsledkem spolupráce odborníků nejen výše uvedených profesí, ale i mnohých z řad před/profesionálních sociálních pracovníků činných v péči o mládež.

Zvláštní kategorií mládeže, páchající trestnou činnost hojně diskutovanou — ať již v kontextu platného trestního práva či návrhu osnovy trestního zákona nad mládeží — je mládež *slabomyslná*. Co vše užívaný pojem *slabomyslnost* zahrnuje, popisuje Herfort jako „*pestrou směsici nejrůznějších chorob duševních, vrozených a časně získaných, ze které má psychiatrie vybírat a seřazovat jednotlivé případy do klinických jednotek. Tedy neposuzovat jen dle stupně slabomyslnosti³, který je sice hlavním, povšechným příznakem, ale jen příznakem, a ještě ne chorobou samou*“ (Herfort 1932, 111). Důvody bez/trestnosti u mládeže *slabomyslné* shrnul Štampach tak, že na základě vědeckých poznatků dochází odborníci k názoru, že trest u *slabomyslného* nemůže účelně naplnit ani smysl odstrašující ani výchovný. Proto musí soudy i výchovné instituce v případech *slabomyslných provinilců* spolupracovat s odborníky v léčebné pedagogice, psychologii i psychiatrii (Štampach 1929, 437).

3 1. *blbost (idiotie)* — děti tohoto typu jsou naprosto nevychovatelné; 2. *slabomyslnost (imbecillita)*, jež se vyznačuje částečnou vychovatelností na úrovni dvou — až pětiletých dětí; 3. *nedoumnost (debilita)*, která je charakterizována jako značná opožděnost ve vývoji, ale s určitými schopnostmi k výchově (Trnková 1932, 98).

ZMĚNA POJETÍ TRESTU

Na mezinárodním kriminologicko-antropologickém sjezdu odstupují zúčastnění od doposud kladeného důrazu na morfologické a evoluční zákony lombrosianismu a pozornost věnují sociálním a politickým poměrům, na příklad rodinnému stavu, způsobu rodinného a společenského života, hospodářským poměrům, působení náboženství a osvěty. Mezi individuální činitele zařazují věk⁴ a v jeho kontextu i tzv. *psychologickou stránku zločinu*. Kriminologové zaměřeni na psychologickou stránku zločinů následně dospívají k přesvědčení, že nejmocnější popudy a pohnutky vedoucí k trestné činnosti vyplývají nejčastěji z egoismu projevujícího se v různých podobách (např. chtivost, marnivost, touha po majetku apod), jehož silným motivem je bída a nouze plynoucí z pudu sebezáchovy. Nemaleu měrou pak přispívá (a to zvláště ve velkých městech, kde nemá sociální kontrola tak silný dopad jako v mimoměstských lokalitách) mravní zanedbanost, respektive tzv. *slabá morální organizace*. Proto se kriminologové začínají obracet na církev, školu, rodinu a společnost ve snaze nahradit doposud realizovanou represivní, potlačující soustavu, která funguje pomocí zákonných opatření na bázi stíhání a trestání páchaných provinění, soustavou preventivní, kterou je možné těmto činům i předcházet. V rámci zamýšlené prevence začíná být kladen důraz na výchovu a vzdělávání mládeže (Křivý 1896a, 280–281).

V trestní vědě se objevuje vedle klasické školy i škola pozitivistická. Starší směr — škola klasická — vychází z názoru, že zločin jako čin, ke kterému se pachatel svobodnou vůlí odhodlává, musí být smyt trestem jeho utrpení přiměřeného jeho vině a významu statku činem zasaženého. Oproti tomu směr pozitivistické školy hájí mínění, že stát se má při trestání řídit myšlenkou účelnosti. To znamená, že trest je jen nejnvýznačnějším, nikoliv jediným a neúčinnějším prostředkem proti zločinnosti, a musí tak být přiměřený vlastnostem pachatele a příčinám, které jejich zločinu vedly (Kallab 1910).

Pozitivisty prosazovaný přístup klade požadavky na změnu platného trestního práva, v jehož důsledku lze pouhým trestem bez výchovy učinit z mladistvého nenapravitelného provinilce. Kritizovány jsou zejména případy, kdy se mladistvý ocitne v rámci trestu vykonávaného ve vězení ve společnosti dospělých zločinců, kteří často přispějí k nechťenému výsledku, kdy mladistvý provinilec opouští věznici zbaven i posledního zbytku „*ethických citů*“. Děje se tak i přesto, že zákonná nařízení již nepřipouští umístění provinilé mládeže s dospělými nebo nepolepšitelnými zločinci, ale přeplněná vězení a další technické obtíže činí veškerá opatření často iluzorními. Proto je již v roce 1859 učiněn jeden z prvních nápravných kroků, ukazující na správnost zamýšlené reformy trestního práva. Tím je vytvoření zvláštního oddělení pro nedospělé při trestnici v Praze, kde jsou mladiství nejen pod dohledem dozorců, ale pokračují dále ve svém školním vzdělávání a v přípravě na řemeslo či polní hospodářství. Ač se jedná o malý počet mladistvých trestanců, které je možné zde umístit, výsledky jsou hodnoceny velmi pozitivně (Křivý 1896 a, 281).

Všeobecný trestní zákoník z roku 1852 (tato úprava je v podstatě jen novou redakcí zákona z r. 1803) považuje (nejen) J. Kallab za již nedostačující, protože u mladistvého provinilce nezohledňuje možnost přiměřeného opatření, kterým by mohl být polep-

4 Věnují se i zkušenostmi praktických právníků podloženým faktem, že různým stupňům věku odpovídají rozličná provinění i jejich množství.

šen. A tím, že se posuzuje odpovědnost pouze dle objektivní tíže činu, dostává do rozporu s poznatky psychologie (Kallab 1911, 423) i poznatky dalších věd. A jak později konstatuje A. Heveroch: „*Tema toto ozývá se plnou naléhavostí a svádí pedagoga, sociologa, kriminologa, psychiatra ku společným úvahám hlavně o tom, jak se proti zločinnosti mládeže zabezpečit a o zločinnou mládež postarati* (Heveroch 1905 a, 34).“

I výkazy trestních soudů svědčí o tom, že stávající přístup není funkční, protože počet mladistvých zločinců, zejména ve věkové kategorii 11–14 let, rok od roku stoupá (Školský obzor 1901, 367). V řešení jsou mnohé z okolních států v této oblasti výrazně dál (jak v předcházení trestné činnosti, tak i v pojetí trestu) a jejich výsledky jsou motivací k provedení změn jak na tomto poli, tak i ve výchově mládeže. Důraz je kladen na výchovu, podporu a péči o mládež, která ve 14 letech opouští školu a o kterou: „... u nás se nikdo skoro nestará. Více jak 70 % mládeže je ponecháno samo sobě“. K tomuto kroku však chybí jednotné vedení: „ústředí, jež by dávalo pokyny, vedlo, pomáhalo, podporovalo a řídilo celou akci vychovávací“ (Křev 1900, 244).

Nakolik je nedostatečný přístup omezený pouze na trest, dokládá K. Křivý na datech sestavených a uveřejněných ústřední komisí statistickou za leta 1881–1890 (tabulka 1).

Roku	Počet všech trestaných	Počet všech mladistvých provinilců od:		Dohromady	Na 100 trestanců připadá mladistvých provinilců
		11.–14. r.	14.–20. r.		
1881	33.469	460	5.405	5.865	17,5
1882	32.092	525	5.258	5.783	18,0
1883	30.359	525	5.256	5.781	19,0
1884	30.592	579	5.538	6.117	19,9
1885	30.805	566	5.249	5.815	18,8
1886	29.706	546	5.287	5.833	19,6
1887	28.745	625	5.358	5.983	20,8
1888	28.112	593	5.241	5.834	20,8
1889	28.516	614	5.615	6.229	21,8
1890	29.090	578	6.001	6.379	22,6

TABULKA 1 Podíl mladistvých na celkovém počtu trestaných (1881–1890)

Do uvedených dat komise nezahrnula menší provinění a autor konstatuje, že je nelze vnímat jako objektivní obraz „zločinného života mládeže“. Opět argument podporující pozitivní přístup, který nabádá k důrazné pozornosti právě lehčím proviněním, která mohou být počátkem „zločinné dráhy“ a která potencuje zejména život mladistvých v hlavních a větších městech (Křivý 1896b, 304).

PŘÍČINY KRIMINALITY MLÁDEŽE

Příčiny působící na nárůst trestné činnosti mládeže jsou shledávány ve špatném prostředí, kde žijí, nedostatečné výchově, zanedbávání a mravním ohrožování, dále pak

ve zdravotním postižení (mentální postižení, duševní nemoci) často v kombinaci s nedostatečným přístupem škol nebo pečujících institucí k jejich vzdělávání či přípravě na život ve společnosti, až dospějí. A. Heveroch: „*Prvním společenským pramenem zločinnosti jsou těžké poměry hmotné, bída. [...] Všechny city a ohledy společenské mají svou vlivnost jen po určité míru. Kde hlad bezohledně o individuum se opře, tam vyvrátí, až na výjimky — hrdiny — mravní zásadu: nepokradeš!*“ Heveroch se obrací k fungující rodině, kde jsou pevně ukotveny morální zásady, vládnou dobré vztahy a zásada, že jen poctivou prací lze dosahovat blahobytu. Taková rodina je pak základem fungujícího státu. Ale bída způsobuje, že „... hynou v rodinách zásady mravní a nastávají rozhárané poměry“ a cituje Ruskina (*The true history of a Nation is not of its wars but of its households*): „*Vše, co přivádí rozvrat blahobytu a štěstí rodiny, uveličuje zločinnost mládeže*“. Mezi hlavní příčiny pak řadí: *vyčerpávající nemoci, nesváry v životě rodinném, klestání mravů v rodině* (Heveroch 1905b, 171).“

Velmi silným tématem byl alkoholismus u dospělých i dětí. Např. Výroční zpráva veřejné české reálné školy Matice školské v Prostějově z roku 1909 mimo jiné uvádí: „*Žáci všech tříd poučování byli o škodlivosti požívání lihovin a kouření. Ve třídách prvních dán byl zákum ku čtení spisek J. Svozila: Alkoholismus a jeho význam při výchově mládeže*“ (Výroční zpráva veřejné české reálné školy Matice školské v Prostějově 1909, 49).

Rizikovými, respektive ohroženými, pak shledává A. Heveroch děti žijící bez rodiny, děti nemanželské či opuštěné (1905b, 171). Dále děti z rodin, které z nějakého důvodu neposkytují dítěti péči a ochranu v době, kdy ji potřebovalo, aby se z něj stal „neškodný“ člen společnosti. A nakonec i stát, který dosud nedovede nebo nemůže pomoci rodinám formou zlepšení sociálních poměrů, a který tak má přijmout povinnost doplnit či nahradit svou péčí chybějící péči rodiny.

Z tohoto hlediska lze nahlížet na spáchání zločinu nikoliv jako na zlo vyvolávající pomstu, ale jako na symptom toho, že ve výchově mladistvého je nedostatek a je třeba, aby svou pomocí zakročil stát. Každý zákrok ale vždy zasáhne do individuálního práva mladistvého zločince, nebo jeho rodičů, proto tak musí činit zodpovědně a nezávisle. Nutné je, aby vznikl zvláštní soud pro mládež a jeho činnost byla začleňena do veřejné péče o mládež. A je tedy vhodné, aby v budoucnu došlo ke sloučení poručenské a trestní agendy u tak zvaných soudů pro mladistvé. *Pouze tak bude veškerá činnost smysluplná* (Školská hlídka 1909, 6).

V roce 1904 ministerstvo spravedlnosti nařizuje soudům prošetřit u přečinů a zločinů nedospělé mládeže, zda nejsou právě jejich rodiče nebo pěstouni ti, kteří vedou děti k potulce, žebrotě, krádeži, životu nemravnému apod. A pokud tomu tak skutečně je, je vinen tzv. *otcovský dům*, kdy mají soudy dítě z moci otcovské odejmout a dát je do vychovatelů. Smysluplnosti opatření však nelze dosáhnout, pokud nebudou změněny trestnice pro mládež a káznice pro nedospělé ve vychovatelny a ústavy s nucenou výchovou. To však vyžaduje jak architektonickou, tak i personální proměnu, tedy nové budovy, učitele a dozorce. Jen tak je možné dosáhnout cílů mravní pedagogiky,⁵ kdy je mládež vyjmuta z nevhodného prostředí a jejím působením ve-

5 Mravní pedagogika — morální výchova je založena zejména na pozitivních stránkách povahy člověka. Tendence k mravnímu dobru mají být posíleny, usměrněny, ustáleny intelektuálně, citově i volně. Dítě se má postupně orientovat svým soudem a úsudkem v mravním životě individuálním a kolektivním, má k němu také mít citový vztah a po-

dena k nápravě (Soudní péče o mládež 1904, 1). Cesta k nápravě tak vede ke snahám zakládat nové instituce, proškolovat pedagogy i soudce a rozvíjet péči o ohrožené dítě a rodinu.

Další slabinou platného trestního práva je předpoklad, že mezi přičetností a nepřičetností, mezi duševně zdravými a nemocnými lze stanovit přesnou hranici, a přikazuje trestnímu soudci zabývat se jen zdravými a přičetnými. Mnozí z mladistvých, kteří jsou odsouzeni k výkonu trestu ve vězení (není výjimkou, že opakovaně) však patří do kategorie *slabomyslných*, kteří potřebují vhodnou péči nikoliv vězení (Školská hlídka 1909, 6). Tohoto faktu se dotkl na Prvním českém sjezdu pro péči o slabomyslné a školství pomocné⁶ v roce 1909 doc. Procházka a konstatoval, že: „Zodpovědnost za zločiny idiotů a imbecily padá na společnost lidskou, která se nepostarala o jejich výchovu a nebyla-li výchova možnou, o jejich neškodnost“. Příčinu samotného jevu nachází v neexistenci vhodných zařízení a ústavů, kde by mohli být *slabomyslní* zaopatřeni. Zatímco v chorobincích, ústavech, které slouží k zaopatření chudých příslušníků obecních, event. okresních, tvoří *slabomyslní* velké procento. Ale umístění do těchto ústavů je vhodné, pokud jsou zařízeny odpovídajícím způsobem. To znamená, že je v rámci ústavního pobytu možné oddělit tělesně choré od duševně chorých. Navíc v chorobincích není vůbec věnována pozornost zaměstnávání duševně chorých. Péči a rozvoj také komplikuje jeho podřazení pod oblast chudinství. Z jeho péče jsou tak vyloučeni jedinci ze zámožnějších tříd. Naléhavým úkolem je tedy zřizování veřejných, všeobecných, všem třídám obyvatelstva přístupných chorobinců, velkých, řádně vybavených s oddělením pro duševně choré (*slabomyslné*) (Národní listy 1909, 1). Trüper⁷, který se mimo jiné zabývá i tématem *psychopatické slaboduchosti* jako příčinou přestupků mládeže, konstatuje, že v duševním životě mládeže se objevují i takové stavy, které nelze zařadit k právním pojmům „*nepřičetnost*“ a „*slabomyslnost*“. Přesto jsou

stupně nabývat sil, aby dovedlo mravní kázeň uplatňovat svou vůlí a jednáním (Chlup 1936, 221).

- 6 „Vynesením ze dne 7. května 1907, č. 34.481 ex 1906 (Min. Věstník 1907, 5. 32.), dalo c. k. ministerstvo kultu a vyučování podrobnější pokyny v příčině zvláštních opatření pro výchovu a vyučování *slabomyslných* dětí vzdělání schopných. Nejúplnějším takovým zařízením jest vychovatelna s internátem, jelikož v tomto případě dítě stále jest pod znaleckým dozorem a odloučením dítěte od dětí plnosmyslných v době, kdy není vyučování, lze se vyhnouti nepříznivým účinkům, které působí na vývin dětí nemajících normálních schopností, když obcují s dětmi duševně normálními a tudíž nabývají vědomí o své inferioritě. Vzhledem k velikým výdajům na zřizování a udržování takových vychovatelem sluší bráti zřetel v úvahu jako další zařízení velmi pozoruhodné a mnohem menšího nákladu vyžadující denní útulnu pro *slabomyslné* a pomocnou školu. Poskytuje-li útulna dítěti jí svěřenému výchovu a vyučování, jakož i stravu po celý den, má pomocná škola pouze úkol dítěti na dobu vyučování jí svěřené v určitých hodinách vyučovacích oddělené od dětí plnosmyslných vyvarovati a v tom čase na ně vychovatelsky působiti“ (Příruční kniha říšských a zemských zákonů, nařízení a předpisů v záležitostech školství obecného na Moravě 1908, 610). První česká pomocná škola byla otevřena na podnět českého pedagoga Josefa Saura z Augenburku v Praze v roce 1896. Pomocné školy vznikly jako opatření k vyučování dětí, které v normální škole obecně neprospívají. Pomocná škola tak přejímá u dětí lehčejí úchylných povinnosti školy obecné. Vychovává, vyučuje a má často příležitost zasáhnout i do sociálních poměrů dítěte“ (Trnková 1932, 97).
- 7 Publikovaný výtah z přednášky německého odborníka řed. Trüpera: na téma: *Psychopatická slaboduchost jako příčina přestupků mládeže*.

patologické povahy a jsou příčinou přestupků zákona. Pokud jsou však včas rozpoznány a mírněny výchovou, lze je omezit a zamezit tak mnohým přestupkům. Proto je v zájmu veřejného blaha potřeba, aby se učitelé, lékaři, duchovní i soudci intenzivněji zabývali studiem dětské duše. Zejména na univerzitách spojených s učitelskými semináři, kde mají být pořádány přednášky z psychologie a psychiatrie dětské duše, aby budoucí učitelé rozuměli duševnímu vývoji u jednotlivců i celku. A dříve než mladé „zločince“ postaví společnost před soud, ať jsou vyslechnuti u soudu pro děti, který by se skládal z ředitele školy, třídního učitele, školního lékaře, duchovního a zástupce rodičů (sirotčího). Teprve na základě rozhodnutí tohoto soudu, by mohl být mladý přestupník zákona vydán soudu. Místo trestání vězením neb pokutami, je pak vhodné zřídít pro mladé odsouzence zvláštní polepšovny⁸, jejichž personál by tvořili osvědčení, a zvláště vzdělaní učitelé pedagogové a lékaři — psychiatři (Pedagogické rozhledy 1903).

Do popředí se dostává psychologie dětí. J. Pelcl konstatuje, že přes znamenité práce mnohých učenců je psychologie dětí ještě hodně pozadu za fyziologií a anatomii dítěte, a postihnout rozvoj duševních úkonů je možné pouze na základě metodických pozorování. Na výstupy dětské psychologie čekají tři vědy: pedagogika, dětská psychiatrie a psychologie. Pedagogika má vycházet z dětské psychologie, a to i když jí etika prozatím vyznačuje cíl, o cestě k tomuto cíli rozhoduje psychologie. Psychiatrie očekává od dětské psychologie nárys normálního duševního stavu dětí, aby mohla zjišťovat a chápat odchylky. Ku prospěchu psychologii dospělého člověka a psychologii vůbec může sloužit dětská psychologie stejně tak jako embryologie přispívá anatomii (Pelcl 1899, 189). O psychiatrii ještě v roce 1932 konstatuje K. Herfort: *„Dosud jsme v začátcích. Může se sice psychiatrie dnes honosit velkým pokrokem a je mohutnou, bujně rostoucí větví na stromě lékařského vědění, ale v poznání duševních chorob vrozených jsme teprve v začátcích, a to z té příčiny, že ústavy pro choromyslné, a zvláště kliniky psychiatrické nepřijímají zpravidla dětí duševně anormálních a péče o slabomyslné byla a je podnes ponejvíce v rukou nelékařských“* (Herfort 1932, 82).

Nakládání se slabomyslnými mladistvými osobami dle platného trestního práva vzhledem k požadavkům moderní kriminologie se věnuje Kallab a upozorňuje na zastaralost trestního zákoníku (v té době více než 100 let), který neakceptuje, že přechod od duševního zdraví k duševní chorobě obsahuje celou stupnici pozvolných a neznatelných přechodů, stejně jako tomu je u přechodu od tělesného zdraví k tělesné nemoci. Tedy, že hranici mezi duševním zdravím a nemocí si nelze představovat jako čáru, ale jako neutrální pás. *„Jakési tu širší, tu užší neutrální území mezi dvěma sousedními zeměmi.“* To trestní zákoník opomíjí a ukládá trestnímu soudci, aby se zabýval

⁸ Zákon ze dne 24. května 1885 čís. ř. z. 90. ustanovuje že dítě, které si *špatně vede, krade, žebřá, potuluje se a jiné neřesti páše*, může být na žádost zákonných jeho zástupců a se svolením poručenského soudu přijato do jedné ze tří zemských polepšov: Zemská polepšovna pro chlapce v Králíkách pro hochy školou povinné, tedy do 14 let. Zemská polepšovna v Opatovicích pro hochy ve věku 14–20 let, do které jsou překládáni i hoši, kteří překročili 14. rok věku v Králíkách. Zemská polepšovna v Kostomlatech u Břliny pro dívky, která ačkoli je spojena s královskou zemskou donucovací pracovnou, tvoří separované oddělení. Podmínkou přijetí bylo, že dítě musí být tělesně i duševně zdravo a o vysokém stupni zanedbání musí podat zprávu příslušné úřady. (Rožánek 1908,20).

jen nesporně zdravými lidmi, ale přičetnost a nepřičetnost se nezbytně s duševním zdravím a nemocí nekryjí. V důsledku toho pak není možné zabránit tomu, aby mezi trestanými osobami byly duševně abnormální. Nově se tedy nabízí potřeba zkoumání duševního stavu obviněných. Pak si lze představit, že každý soud v tomto případě začne spolupracovat s odborníky z oboru psychiatrie, aby pojímal hranici naprostého duševního zdraví zároveň jako hranici přičetnosti, takže by skutečně nastal stav, jaký si platný trestní zákoník představuje, a to že by byly trestány výhradně osoby nepochybně úplně duševně zdravé. Avšak platné trestní právo nemá s péčí o *slabomyslné* nic společného. J. Kallab si proto pokládá otázku, co se stane s těmi, kteří spácháním trestného činu ukázali, že jsou sociálně nebezpeční, ale trestní soudce proti nim nemůže zakročit, protože nejsou zcela nesporně duševně zdraví. Jedná-li se o nějaký těžký případ duševní choroby, poskytne tomuto jedinci ochranu ústav pro choromyslné. Jde-li však o nějaký mírnější stupeň, o *slabomyslnost*, vrací se myšlenka o neutrálním pásu nyní v podobě hranice mezi ústavem pro choromyslné a trestnicí. A to ukazuje na mezeru v systému, kdy některé jedince považované za sociálně nebezpečné, kteří se dopouštějí zločinů, nepřijímá ani věznice ani ústav pro choromyslné. A právě do tohoto pásma přináležejí *slabomyslní zločinci*. Ovšem pokud připustí trestní spravedlnost myšlenku účelnosti, začne místo schématu vyměřovat tresty dle diktaátu potřeby a individualizovat je nejen dle zločinu, ale i dle zločince, tedy jemu přiměřené. Teprve pak nebude moci nakládat s mladistvými zločinci jako s dospělými. A těm, kteří náleží do kategorie *slabomyslných*, putují z vězení do vězení a zpravidla končí jako tuláci, žebráci a zloději ze zvyku, je nezbytné nabídnout záchranu hned při prvním poklesku. Jedině tak budou místo do zcela bezúčelného vězení umístění do účelné péče a trestní právo by tak skutečně nemělo s péčí o *slabomyslné* nic společného (Kallab 1909, 6).

K problému trestné činnosti nezletilých v tomto kontextu probíhá široká diskuze i v oblasti školství s argumentem, že je množství osob mezi zločinci nebo vězni pro různé delikty, jak konstatuje J. Pelcl „*k nimž sama příroda je odsoudila, jak nálezy lékařů psychiatrů nasvědčují. Jiní plní chorobince, chudobince, blázince, trestnice, když dospěli — místo škol v době mládí.*“ Obecná škola zatím nemůže poskytnout přiměřené vzdělání dětem, které vyžadují individuální školní péči, vyjma ručních prací, které jim umožní získat alespoň jakousi zručnost. Ani učitelé nemají potřebné vzdělání v této oblasti a povětšinou pod pojmem *slabomyslný* jsou zařazováni někdy *nedoumové (debilita)*, ale i všichni *imbecilové* a někdy i abnormality těžší. Příčiny *slabomyslnosti duševní*, jejího původu, organického nebo funkcionálního nejsou brány na zřetel — škola jen učí. Proto školské ústavy neposkytují a mnohé ani dostatečně nemohou poskytovat potřebné vzdělání. Příčinu tohoto stavu vysvětluje týž autor tak, že *před nedávným paedagogika opírala se dříve o spekulativní teorie obecné psychologie a o nahodilá, poloinstinktivní, nesoustavná, a tudíž nevědecká pozorování. A hlavně, jakmile jen to šlo, utíkala od psychologie k ethice. Také dětská psychiatrie byla odkázána na zastaralé psychologické teorie a zamotávala se v labyrintu nejasných domněnek. Zatímco současná psychologie již může zodpovědět mnohé z kladených otázek, stejně jako vyvrátit již překonané názory* (Pelcl 1899, 190).

V roce 1886 bylo ustanoveno, že budoucí učitelé a učitelky mají být seznamováni také s výchovou dětí *duševně úchylných*. Totéž bylo nařízeno ministerským výnosem 1907. J. Suk pak ještě v roce 1928 upozorňuje, že od roku 1909 se tak děje jen v kurzech

pro vzdělání učitelů pomocných škol, které sice rozšiřují poznatky o dětech abnormálních, ale studium pedopatologie⁹ výchovy a její metodiky, které by posloužilo k prohloubení znalosti duše normálního dítěte a k vysvětlení odchylek, schází. Ačkoliv by toto napomohlo k vzdělávání té části *úchylné mládeže*, která je schopna alespoň částečně vstřebat základy vzdělání. Ale k tomu je potřeba zavést jiné vzdělávací metody, než jsou běžně užívány na obecných školách (Suk 1928, 2). Vzdělání by pak mohlo u mnohých z těchto dětí zamezit pobytu v ústavní péči a také snížit pravděpodobnost, že budou páchat trestnou činnost nebo k ní budou zneužity. I za touto oblastí se v roce 1932 ohlíží K. Herfort s tím, že se: „... naše ústavní péče pro děti slabomyslné nevyzula dosud dětské střevice, pomocné školství rovněž jest úplně nevyvinuté, o psychopatické děti není vůbec postaráno. (...) Z dětí psychopatických a slabomyslných rekrutuje se velká část mladistvých zločinců a jest tudíž řádná péče o dítě duševně vadné důležitý profylaktický prostředek“ (Herfort 1932, 56). Péče o děti abnormální byla — vyjma pomocných tříd na školách, obstarávána pouze v rámci chudinské péče do roku 1937 (Kodymová 2014, 27).

ZVLÁŠTNÍ SOUDY PRO MLADISTVÉ

Od roku 1900 se šíří do několika evropských států americká praxe zřizování soudů pro mládež. Jedním z uváděných příkladů dobré praxe je činnost amerického soudce Bena B. Lindsey, soudce v Denveru.

Popatřme, jak soudí. Nezletilec se dopustil trestného činu. Jest předveden Lindseyovi. Soudce, nežli jej souditi začne, opatří si co možná podrobné zprávy o dítěti: jak se chová neb choval ve škole, jaké má náklonnosti, vady, krátce snaží se poznati jeho duševní život. Ale tím není spokojen. Na každého člověka účinkují rodiče a celé prostředí, s nímž se stýká. I to třeba vyšetřiti. Máť k tomu tři pomocníky „probation officers“, dva muže a ženu. Když takto nabyl co možná jasného obrazu o celém životě dítěte, předvolá si je. Dítě přistoupí k soudci bez obhájce. Obhájcem jest mu — soudce, Lidumil, řídící se zásadou, že úkolem trestu není odpláceti, ale léčiti, že není povolán k tomu, aby vyřkl několikadenní nebo několikaměsíční žalář, nic se ne staraje, co pak se bude dít s dítětem, nýbrž že povolán jest k tomu, aby zbloudilé dítě, je-li možno, zachránil. A tak také soudí. Největší část dětí jest propuštěna na svobodu s ochranou nad sebou. Poskytuje se jim tím příležitosti, aby mohly ukázati, že se polepšují. Dozor vykonávají probation officers, kteří však nejsou policajty, nýbrž proniknuti jsou duchem vychovatelským, jsou nápomocni dětem v polepšování. Každých 14 dní dostávají se chráněné děti k soudci Lindseyovi, jenž s nimi rozmlouvá, radí, posiluje, kárá, dle toho, jaké zprávy o nich dostal. Jiné děti, o nichž jest známo, že prostředí, tj. rodiče a ostatní společnost, v němž žijí, jest docela zpustlé, že se polepšiti nemohou, jsou posílány do výchoven. Jaké jsou výsledky práce Lindseyovy? Dle výkazu za poslední

9 Strümpell definuje pedagogickou patologii takto: Je to nauka o všech stavech a pochodech, které se ukazují během duševního a tělesného vývoje vzhledem k výchovným cílům jako nedostatečné, povážlivé nebo škodlivé a jež vyžadují nápravu. Jsou to poruchy vychovatelnosti žáka (Chlup 1936, 166)

tři léta ze 100 dětí 95 se jich zločinu již nedopustilo, ačkoliv před tím jich bylo ze 100 50, jež znovu pro zločin k soudu pohnány byly. Výsledek to jest vsutku překvapující. A příčina toho? 1. Správná a dnes všude uznávaná zásada, že lépe mládež, pokud lze, vychovávati, nežli žalářovati; 2. soudce — lidumil Lindsey (Český západ 1909, 1–2, zkráceno).

V roce 1908 jsou ministerským nařízením z 21. října 1908 zřízeny zvláštní soudy pro mladistvé provinilce i na našem území. V nařízení je mimo jiné uvedeno: „*Jen intenzivní součinnost státních orgánů s orgány společenské péče může vést k trvalým výsledkům zřízení a snah, které si vytkli za úkol zmenšit zločinnost mladistvých*“. Např. u trestního soudu Brně vznikl v rámci reformy zvláštní okresní soud pro přestupky a analogicky u zemského soudu senát pro zločiny mladistvých provinilců. V nových institucích má převažovat složka výchovná a jejich častým úkolem je doplnění a náprava toho, čeho se nedosáhlo ve škole, pro nepříznivé sociální prostředí, v kterém žijí. U Okresního soudu pro mladistvé je zavedeno důkladné předběžné vyšetřování, které u obyčejných okresních soudů neexistuje. Předběžné šetření má za účel odhadnout duševní a mravní vyspělost žalovaných a prozkoumat sociální prostředí, ve kterém žijí, což je v mnohých případech důležitější než vyšetření trestného činu, který je výsledkem těchto složek. Na základě zkušeností získaných během prvního roku zdůrazňuje brněnský soudce Bauer nezbytnost předběžného vyšetřování a předkládá metodu, která se jemu samému osvědčila. Nejdříve jsou do spisu doplněny informace o školním prospěchu a mravech mladistvého, případně v zaměstnání, kterému se věnoval po návštěvě školy, následně rodinné a majetkové poměry, motivy trestního skutku a provedena zkouška inteligence obviněného. Zvláště tento poslední bod považuje za velmi důležitý a uvádí, že výsledky bývají mnohdy překvapující. Např. že mladistvý provinilec dovede souvisle a srozumitelně popsat svůj čin i jeho důvody, ale není schopen vyřešit nejjednodušší početní úlohy a je následně hodnocen jako *slabomyslný*. V takovém případě, kdy si nemůže soudce učinit jistý úsudek, považuje Bauer za nezbytné dobrozdání psychiatrů. Jako spolehlivého pomocníka uvádí školu, na kterou se soud obrací s podrobnými dotazníky ve snaze dosáhnout objektivních informací. Za účelem šetření sociálního prostředí mladistvého je vytvořen sbor důvěrníků. Ve venkovských obcích to byli zejména učitelé, kteří se soudci v tomto ohledu spolupracovali. Cílem je, aby hlavní líčení bylo na základě výstupů předběžného šetření pro obžalovaného pochopitelné a byl poučen o významu svého přečinu (Lidové noviny 1910, 44).

PŘEDBĚŽNÁ OSNOVA RAKOUSKÉHO TRESTNÍHO ZÁKONÍKU

V roce 1909 je vypracována předběžná osnova rakouského trestního zákoníku¹⁰, které se v odborné přednášce na téma „Požadavky moderní kriminologie a mládež slabomyslná“ na sjezdu pro ochranu mládeže slabomyslné věnoval J. Kallab (1910). Kon-

¹⁰ Téhož roku je podán návrh zákona o výchovné péči, který má doplnit mezeru v soustavě sociálních opatření a zajistit účelnou péči o mravně ohrožené děti. Dle tohoto návrhu se mají stát organickými doplňky národního školství ústavy zaměřené na výchovu mládeže mravně zanedbané, tzv. vychovatelný, jako je kupř. pražská vychovatelná, kterých je však

statoval, že osnova je sice postavena na stanovisku kriminologické klasické školy, ale v podrobnostech se již přiklání k názoru školy pozitivistické. Jednou ze změn — mimo zmírnění trestů — je přístup k přičetnosti pachatele. Jakkoliv se u dospělých přičetnost předpokládá a musí se zjistit jen pokud o ní vzniknou pochybnosti, u mladistvých je přičetnost nutné zjišťovat vždy, zejména je-li mladistvý natolik tělesně i duševně vyspělý, že je schopen poznat trestnost svého činu a dle toho jednání své zařídí. Za jistých okolností — ovšem dle stanoviska klasické školy, jen při méně trestních činech — může nastat buď úplné upuštění od trestu nebo podmíněčné odsouzení. To znamená, že soud upustí od výkonu trestu, bude-li se odsouzený po jistou dobu dobře chovat, nebo nahradí trest ochrannou výchovou, která je při těžších činech přípustná i vedle trestu. Odsouzení mladistvého již není spojováno s omezením občanských práv a za jistých podmínek je po určité době prožité bez trestu přípustná rehabilitace. To je výmaz odsouzení v příslušných záznamech a zbavení povinnosti přiznat se ke svému odsouzení. A právě o tyto instituce se zasadila pozitivistická škola (1910, 6).

Z hlediska psychologie má tedy dosavadní trestní právo založené na tom, že trest je nepříjemnou odplatou za protispolečenské jednání — s charakterem reakce vzrušení společnosti zločinem, tudíž charakterem pomsty — ustoupit novému pojetí, dle kterého má mít trest i svůj účel, a to nejen polepšení jedince, ale i jako pomůcka sloužící k zastrášení zločince i okolí před zločinem. Trestá se netoliko: *Quia peccatum est, ale i: Ne peccetur!* (Heveroch 1905, 35).

Tyto a mnohé další snahy, které se přímo či nepřímo dotýkaly nutnosti nového zákona o trestním soudnictví nad mládeží byly proměněny v úspěch až po vzniku samostatné Republiky československé. K tomu dodává Herfort, že „Zákon o trestním soudnictví nad mládeží z roku 1931 je i vyústěním mnohaletých marných snah přátel duševně úchylné mládeže. A to již v prvním desetiletí 20. století v dobách rakouských konferencí pro péči o slabomyslné tedy v dobách tak řečených Čádových sjezdů,¹¹ kdy byla vůdčími právníky,

v té době v celé říši necelý tucet. Předloha vypracovaná Ministerstvem spravedlnosti a předložená Říšské radě k projednání vychází se stanoviska, že ochrana dětí v důsledku moderního vývoje sociálních poměrů již zcela vybočila z mezí filantropie a stát uznává za svou povinnost organizovanou součinnost s dobrovolnými společenskými korporacemi. Samotná osnova zákona je již postavena na pedagogickém základu. Výchovná péče má co nejvíce oddalovat nutnost postavit mladistvou osobu před trestní soud, tzn. pokud je to možné, má nahradit trest. Stejně důležitým cílem výchovné péče je preventivní působení na ohrožené (rizikové) mladistvé osoby. A pokud není možné ponechat ohrožené dítě, resp. nedospělé osoby (hranice 14 let věku) či mladistvé osoby (hranice 18 let věku) v domácí výchově a zároveň selžou či nejsou k dispozici jiné prostředky (kupř. dozoru a výchovy obecní, nebo péče soukromého dobrodince, či spolku), má být výchova mladistvé osoby realizována na tzv. veřejné útraty a pod veřejným dozorem. Doba trvání výchovy je vymezena dosažením účelu, tedy dokud nebylo dosaženo mravního posílení mladistvé osoby. Nemůže však přesáhnout 21. rok věku, za kterým již nebyl očekáván dopad pozitivního působení výchovy (Laichter, Masaryk, Drtina 1908, 220).

- 11 V Rakousku zřízen byl roku 1902 spolek Fürsorge für Schwach sinnige und Epileptische, který svolal do Vídně roku 1904 I. konferenci pro péči o slabomyslné. Od roku 1904 do roku 1912 bylo konáno celkem 5 konferencí, při nichž setkali se po prvé čeští lékaři a čeští učitelé, kteří měli zájem o slabomyslné děti, a za vedení proslulého dětského psycho-

pedopsychiatry a pedagogy poznána a prosazována nutnost zvláštních soudů pro mládež. Ale na tak dobrou věc, jak už to bývá zvykem, museli jsme léta čekat a teprve v říjnu 1931 byly aktivovány soudy mládeže u krajských soudů a stanovení soudci mládeže u okresních soudů, a to v době, kdy v jiných státech fungovaly soudy mládeže po desetiletí (Herfort 1933, 8). Zákon číslo 48/1931Sb. z. a n. O trestním soudnictví nad mládeží z roku 1931 stanoví, že mladistvý není trestný, pokud nemohl pro značnou zaostalost v době činu rozpoznat ve správnost tohoto činu nebo řídit své jednání podle správného rozpoznání. Předepisuje součinnost soudce a lékaře při posuzování mladistvého provinilce. Jestliže při trestním soudnictví nad mladistvými je předepsáno, aby soudce se neomezoval pouze na zjišťování právních okolností, a určeno, že má prozkoumat minulost, život, vývoj, výchovu, choroby, celé prostředí, tedy opatřit se obraz minulosti, vyjadřuje tím, že neexistují dva trestné činy, které jsou ve všech svých detailech — i pokud jde o příčinu a podnět — shodné. Proto je nutné mít na paměti, aby soudce, který se zabývá proviněním mladistvého, měl podrobné a objektivní informace o tom, co zapříčiňuje tělesné a duševní zdraví a naopak, co mělo či mohlo mít vliv na vytvoření tělesné i duševní soustavy mladistvého provinilce tak, jak se právě v době trestního činu jeví. Z toho je patrné že soudce musí mít znalosti a zkušenosti biologické i psychiatrické, aby mohl tuto bázi pro lékaře připravit (ať výsledkem obviněného, nebo výsledkem svědků) a určité okolnosti a zjištění zabezpečit. Úkol soudního znalce lékařského má pro soudce dalekosáhlý význam, avšak nesmí se omezit pouze na psychiatrii, neboť tento znalec posuzuje a zkoumá čin jako výsledek nesčetného množství vlivu vnějších i vnitřních, vrozených podkladů i vývojových příspěvků (Herfort 1933, 4–7, kráceno).

V souvislosti se zákonem o trestním soudnictví nad mládeží nabývá v této oblasti důležitosti i již etablovaná profese sociální práce. Sociální pracovnice, v tomto případě v roli soudních tajemnic, mají za povinnost nejen učinit sociální šetření, vystupovat v roli obhajující, ale i kontinuálně spolupracovat při nápravě či výchově nezletilého. Není bez zajímavosti podobnost mezi šetřením soudního znalce z oboru psychiatrie, který zkoumá vnější a vnitřní vlivy i vrozené a vývojové vady, jako faktory související s trestným činem nezletilého, a sociálním šetřením, respektive psychogenetickým rozhovorem, které realizují sociální pracovnice při práci s jednotlivcem a rodinou, a to na základě teorie a metodiky M. Krakešové. Blíže k tomu Krakešová, Kodymová, Brnula (2019).

V roce 1931 vydal Jaroslav Kallab Stručný výklad zákona z 11. března 1931, č. 48 Sb. z. a u. o trestním soudnictví nad mládeží. V recenzi upozorňuje J. Kubálek na tuto publikaci pedagogy se slovy: „Neměla by proto chyběti v žádné učitelské knihovně, již proto, že učitelstvu při provádění zákona o trestním soudnictví nad mládeží je svěřena úloha tak významná. Učitelstvo především proto musí hledati informaci o tomto zákoně, aby také mohlo působiti na veřejné mínění, jež neodpovědnými novinářskými zprávami je značně zmateno ve svém soudu o účelnosti trestního soudnictví mládeže“ (Kubálek 1932, 164).

Dobu po přijetí trestního zákona nad mládeží doprovází četná školení odborníků zúčastněných profesí a není výjimkou, že jsou zváni jejich zástupci, aby mohli disku-

loga a pedagoga prof. dr. Čády uspořádali pak v Praze, v Brně a v Ostravě sjezdy pro péči o slabomyslné a pomocné školství. Po převratu (1918) otázka péče a výchovy slabomyslných byla řešena na sjezdech pro výzkum dítěte v Brně i v Praze. V Čechách i na Moravě vznikly spolky pro péči o slabomyslné, jejichž úkolem bylo vzbuzovat! zájem o slabomyslné a péči o ně (Trnková 1932, 97)

tovat nejen o vzájemné spolupráci, ale aby mohli identifikovat vzájemně se prolínající hranice svých oborů, prostor pro spolupráci v jejich výhodách i limitech, tedy to, jak každá z profesí na klienta nahlíží.

ZÁVĚR

Provedená historická sonda dokládá, nakolik byla péče o mládež významným polem, kde se setkávali čelní představitelé mnoha oborů ve snaze ji zefektivnit, a to nikoliv primárně z hlediska ekonomického, ale v její prospěch s důrazem na preventivní působení. Stejně tak, jako zachytit celou skupinu mladistvých, tzv. slabomyslných, kteří propadávali systémem péče. Tedy zachytit ohrožené děti a mládež dříve, než se dopustí trestné činnosti nebo k jejímu páchání budou zneužity. Celý proces tvorby až po samotný vznik zákona o trestním soudnictví nad mládeží byl také jednou z příčin vedoucích nejen k součinnosti státu a dobrovolných společenských korporací působících v oblasti ochrany dětí, ale i ke změnám a rozšiřování některých již existujících institucí a zakládání nových.

Sonda též ukázala na potřebu věnovat se této problematice v podobě mezioborového historického výzkumu, a to i z hlediska role v té době konstituující se profese sociální práce. Ten pak může být jak přínosem v příkladech dobré praxe sociální práce, tak i v oblasti současně rozvíjené multidisciplinární spolupráce.

LITERATURA

- Čech. *Politický týdeník katolický*. 1879. Praha: Antonín Schmitt. 16.10.1879, 11 (159).
- DUŠAN, P., HERFORT, K. 1933. *Příčetnost osob mladistvých / Jan Šonka. Zpráva o činnosti soudního znalce z oboru duševědy u soudu mládeže v Praze*. Praha: Spolek pro péči o slabomyslné v R. Č. S.
- HERFORT, K. 1932. *Soubor prací univ. prof. MUDr. Karla Herforta: s podobiznou autora, s 9 obrázky v textu a 56 obrazy na 26 tabulkách na křídlovém papíře*. Praha: Společnost pro péči o slabomyslné.
- HEVEROCH, A. 1905a. O zločinnosti mládeže. *Pedagogické rozhledy: věstník literárního a pedagogického odboru při Ústředním spolku jednot učitelských v Čechách*. Praha: Ústřední spolek jednot učitelských v Čechách, 10. 1905, 19(1), 34–39.
- HEVEROCH, A. 1905b. O zločinnosti mládeže (dokončení). *Pedagogické rozhledy: věstník literárního a pedagogického odboru při Ústředním spolku jednot učitelských v Čechách*.
- Praha: Ústřední spolek jednot učitelských v Čechách, 12. 1905, 19(3), 171–175.
- CHLUP, O. 1936. *Pedagogika: úvod do studia*. Praha: Státní nakladatelství.
- KALLAB, J. 1909. Požadavky moderní kriminologie a mládež slabomyslná. 1909. *Školská hlídka. Národní listy*. Praha: Julius Grégr, 27. 7. 1909, 49 (205, ranní vydání).
- KALLAB, J. 1910. K předběžné osnově rakouského trestního zákoníku. *Národní listy*. Praha: Julius Grégr, 24. 6. 1910, 50 (172).
- KALLAB, J. 1911. Péče o mládež. *Pedagogické rozhledy: věstník literárního a pedagogického odboru při Ústředním spolku jednot učitelských v Čechách*. Praha: Ústřední spolek jednot učitelských v Čechách, 01. 1911, 24(4), 422–424.
- KŘEN, J. 1900. *Výchova našeho lidu a Sokolstvo. (Pokračování). Sokol: časopis zájmům tělocvičným věnovaný*. Praha: Miroslav Tyrš, 26(11).

- KŘIVÝ, K. 1896a. O mládeži provinilé a mravně kleslé. *Učitel. List věnovaný zájmům školy obecné a měšťanské*. Brno: František Dlouhý, 20. 07. 1896, 7 (15–16), 279–281.
- KŘIVÝ, K. 1896b. O mládeži provinilé a mravně kleslé. *Učitel. List věnovaný zájmům školy obecné a měšťanské*. Brno: František Dlouhý 10. 09. 1896, 7 (17–18), 351–353.
- KUBÁLEK, J. 1932. *Školské reformy*. Praha: Zemský ústřední spolek Jednot učitelských v Čechách, 01. 1932, 13(5), 164–165.
- LAICHTER, J. MASARYK, T. G., DRTINA, F. 1908. *Naše doba, revue pro vědu, umění a život sociální*, 16 (3) 20. 12. 1908, 216–221.
- Okresní soud pro mládívství provinilce v Brn. 1910. *Lidové novin*. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 24. 12. 1910, 18 (353).
- O zvláštních soudech pro mládež. 1909. *Český západ: ilustrovaný týdeník křesťansko-sociální*. Plzeň: Ant. Havelka, 30. 12. 1909, 3(1), 1–2.
- Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. 1909. V Praze: J. Otto. sv. 28. Heslo: mládívství zločinci.
- PELCL, J. 1899. *Život: list pro výchovu v rodině, škole a společnosti*. Praha: Josef Pelcl, 15. 04. 1899, 1(8), 189–190.
- První český sjezd pro péči o slabomyslné a školství pomocné. *Národní listy*. Praha: Julius Grégr, 30.6.1909, 49 (178, ranní vydání).
- Příruční kniha říšských a zemských zákonů, nařízení a předpisů v záležitostech školství obecného na Moravě*. 1908. Brunn: R.M. Rohrer.
- ROŽÁNEK, O. 1908. *Jak je v království Českém postaráno o osiřelou a zanedbanou mládež*. Praha: Vlast.
- SUK, J. 1928. Péče o duševně úchylné. *Český učitel: věstník Zemského ústředního spolku jednot učitelských v Čechách*. Praha: Zemský ústřední spolek jednot učitelských v Čechách, 11. 03. 1928, 29 (29–30), 467–468.
- Školský obzor. 1901. *Vlast: časopis pro poučení a zábavu*. Praha: Družstvo Vlast, 15. 01. 1901, 17(4), 367–368.
- TRNKOVÁ, M. 1932. *Kapitoly ze sociální péče o mládež*. Praha: Organizace sociálních pracovníc.
- Vynesení ze dne 7. května 1907, č. 34.481 ex 1906 (Min. Věstník 1907, 5. 32.).
- Výroční zpráva veřejné české reálné školy Matice školské v Prostějově*. 1909. Olomouc: Veřejná česká reálná škola Matice školské, 29 (36).

Pavla Kodymová

Department of Social Work, Faculty of Arts
(Katedra sociální práce, Filozofická fakulta)
Charles University (Univerzita Karlova)
nám. Jana Palacha 1/2, 116 38 Praha 1
ORCID ID: 0000-0003-1142-4514
Pavla.Kodymova@ff.cuni.cz